

การพัฒนาระบบบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมของไทยในยุค AI Development of Educational Administration System Based on Buddhist Principles in Thailand in the AI Era

พระปลัดฮอนด้า วาตสโท^{1*}, ศรีณญา มารศรี², พระมหาอำพล ธนปญโญ³,

พระครูวินัยธรรววุฒิ เตชธมโม⁴, ประจิตร มหาหิง⁵

^{1,2,3,4}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ขอนแก่น ประเทศไทย

Phraphalad Honda Vādasaddho^{1*}, Sarinya Marasri², Phra Maha Amphon Thanapanyo³, Phrakhruwinaithon Worawuth Techathammo⁴,
Prachit Mahahing⁵

^{1,2,3,4}Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus, Thailand

✉: * honda608@gmail.com

(*Author Corresponding Email)

Received: 20 February 2026; Revised: 28 March 2026; Accepted: 25 April 2026

© The Author(s) 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาระบบบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมของไทยในยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI) โดยวิเคราะห์การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เพื่อยกระดับคุณภาพการบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทสังคมไทย บทความนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) และการสังเคราะห์วรรณกรรม (Literature Synthesis) จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราทางพุทธศาสนา งานวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ผลการศึกษาพบว่า หลักอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) สามารถบูรณาการกับระบบปัญญาประดิษฐ์ในการขับเคลื่อนการบริหารการศึกษาได้ 4 มิติ ได้แก่ 1) มิติวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ด้วย AI (ฉันทะ) 2) มิติการขับเคลื่อนองค์กรอัจฉริยะ (วิริยะ) 3) มิติการมุ่งมั่นสู่เป้าหมายด้วยข้อมูล (จิตตะ) และ 4) มิติการตรวจสอบและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (วิมังสา) นอกจากนี้ หลักพรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ยังเป็นกรอบจริยธรรมสำคัญในการกำกับดูแลการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและมีมนุษยธรรม บทความเสนอกรอบแนวคิด "B-AI-Ed Model" (Buddhist-AI-Education Model) เป็นต้นแบบการบริหารการศึกษาที่ผสมผสานหลักพุทธธรรมกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์อย่างสมดุล เพื่อพัฒนาการศึกษาไทยให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และทันสมัยในบริบทโลกยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: การบริหารการศึกษา, หลักพุทธธรรม, ปัญญาประดิษฐ์, อิทธิบาท 4, พรหมวิหาร 4, B-AI-Ed Model

Abstract

This academic article aims to present approaches for developing an educational administration system based on Buddhist principles in the era of Artificial Intelligence (AI) in Thailand. The study analyzes the integration of Buddhist Dhamma with AI technology to enhance educational management quality in alignment with the Thai social context. Using documentary analysis and literature synthesis from secondary sources including the Tipiṭaka, commentaries, Buddhist texts, and relevant national and international research articles, the study found that the Four Bases of Success (Iddhipāda 4: Chanda, Viriya, Citta, Vīmaṃsā) can be integrated with AI systems in educational administration across four dimensions: (1) AI-driven strategic vision (Chanda), (2) intelligent organizational mobilization (Viriya), (3) data-driven goal commitment (Citta), and (4) continuous monitoring and improvement (Vīmaṃsā). Furthermore, the Four Sublime States (Brahmavihāra 4: Mettā, Karuṇā, Muditā, Upekkhā) serve as a critical ethical framework for governing AI use in education to ensure fairness and humaneness. The article proposes the “B-AI-Ed Model” (Buddhist-AI-Education Model) as a prototype for educational administration that balances Buddhist principles with AI technology, aiming to develop Thai education that is quality-driven, morally grounded, and modernized in the global digital context.

Keywords: Educational Administration, Buddhist Principles, Artificial Intelligence, Iddhipāda 4, Brahmavihāra 4, B-AI-Ed Model

1. บทนำ

การศึกษาเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) กำลังเข้ามามีบทบาทเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจสังคมอย่างรวดเร็วและลึกซึ้ง การบริหารการศึกษาในปัจจุบันจึงเผชิญกับความท้าทายครั้งสำคัญในการปรับตัวให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ขณะเดียวกันต้องรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของสังคมไทยไว้อย่างสมดุล แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย พ.ศ. 2565-2570 ได้กำหนดให้การศึกษาเป็นหนึ่งในเป้าหมายยุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนา AI ในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการนำ AI มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน การบริหารจัดการสถานศึกษา และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ในขณะที่ปัญญาประดิษฐ์สามารถช่วยยกระดับประสิทธิภาพการบริหารการศึกษาได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก การเรียนรู้เฉพาะบุคคล (Personalized Learning) การประเมินผลอัตโนมัติ และการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ แต่การนำ AI มาใช้โดยปราศจากกรอบจริยธรรมและคุณค่าทางจิตวิญญาณกำกับ อาจนำไปสู่ปัญหาที่ซับซ้อน เช่น ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล การละเมิดความเป็นส่วนตัว อคติทางอัลกอริทึม (Algorithmic Bias) และการลดทอนความเป็นมนุษย์ในกระบวนการศึกษา

พระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานทางภูมิปัญญาของสังคมไทย มีหลักธรรมที่สามารถตอบโจทยความท้าทายดังกล่าวได้อย่างลึกซึ้ง หลักอริยบท 4 อันประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจรักในงาน) วิริยะ (ความเพียรพยายาม) จิตตะ (ความตั้งใจมุ่งมั่น) และวิมังสา (การพิจารณาพิเคราะห์ด้วยปัญญา) เป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จที่สามารถบูรณาการกับกระบวนการบริหารจัดการศึกษาในยุค AI ได้อย่างเป็นระบบ ในขณะที่หลัก

พรหมวิหาร 4 อันประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา สามารถใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการกำกับดูแลการใช้เทคโนโลยี AI ในการศึกษาให้เกิดความเป็นธรรมและมีมนุษยธรรม

บทความวิชาการนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวทางการพัฒนาระบบบริหารการศึกษาที่บูรณาการหลักพุทธธรรมกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ เพื่อสร้างต้นแบบการบริหารการศึกษาที่มีทั้งความทันสมัยทางเทคโนโลยีและความมั่นคงทางคุณธรรมจริยธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัล

การบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลเป็นกระบวนการจัดการที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจของสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมาย ทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณ และการบริหารทั่วไป แนวคิดนี้เน้นการเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัล (Digital Transformation) ที่ไม่เพียงแต่การนำเทคโนโลยีมาใช้ แต่ยังรวมถึงการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กร กระบวนการทำงาน และแนวคิดในการบริหารอย่างครบวงจร

ปัญญาประดิษฐ์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการบริหารการศึกษาหลายด้าน ได้แก่ 1) การสนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data Analytics) เพื่อคาดการณ์แนวโน้มและวางแผนเชิงรุก 2) การปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนรู้ ด้วยระบบการเรียนรู้แบบปรับตัว (Adaptive Learning) ที่ออกแบบเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน 3) การยกระดับประสบการณ์ผู้เรียน ผ่านระบบแชทบอท ผู้ช่วยเสมือน และเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้อัจฉริยะ 4) การปรับปรุงการประเมินผล ด้วยระบบประเมินผลอัตโนมัติที่แม่นยำและเป็นธรรม และ 5) การบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านระบบจัดการอัตโนมัติที่ลดภาระงานซ้ำซ้อน

2.2 หลักอิทธิบาท 4 กับการบริหารการศึกษา

อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก (ส.ม. 19/1101-1106) หมายถึง ธรรมที่เป็นทางแห่งความสำเร็จ หรือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความรักในสิ่งที่ทำ มีใจฝักใฝ่ มุ่งมั่นในงาน ในบริบทการบริหารการศึกษา หมายถึง การมีวิสัยทัศน์และแรงบันดาลใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2) วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม ขยันหมั่นเพียรในการดำเนินงาน หมายถึง การลงมือปฏิบัติอย่างแข็งขันต่อเนื่องเพื่อขับเคลื่อนองค์กร 3) จิตตะ คือ ความตั้งใจ การเอาใจฝักใฝ่ในงาน หมายถึง การมุ่งมั่นทุ่มเทจิตใจในการบรรลุเป้าหมายขององค์กร และ 4) วิมังสา คือ การพิจารณาไตร่ตรองด้วยปัญญา หมายถึง การตรวจสอบ ประเมินผล และปรับปรุงกระบวนการบริหารอย่างมีหลักเหตุผล

2.3 หลักพรหมวิหาร 4 กับจริยธรรมการใช้ AI ในการศึกษา

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก (ที.ปา. 11/228) หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ อันเป็นหลักปฏิบัติของผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองที่ดี ประกอบด้วย 1) เมตตา คือ ความรักใคร่ ปราบปรามนาดีต่อผู้อื่น ในบริบทการใช้ AI หมายถึง การออกแบบและใช้ AI ด้วยความปรารถนาดีเพื่อประโยชน์สุขของผู้เรียนทุกคน 2) กรุณา คือ ความสงสาร อยากช่วยเหลือผู้ที่ประสบทุกข์ หมายถึง การใช้ AI ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและเข้าถึงผู้เรียนที่ด้อยโอกาส 3) มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นมีความสุขความสำเร็จ หมายถึง การสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เรียนและบุคลากรเติบโตจากการใช้ AI อย่างสร้างสรรค์ และ 4) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง หมายถึง การใช้ AI ด้วยความเป็นกลาง ปราศจากอคติ และมีกลไกตรวจสอบความเป็นธรรม

2.4 สถานการณ์การใช้ AI ในการบริหารการศึกษาของไทย

ประเทศไทยได้มีความพยายามในการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการศึกษาอย่างต่อเนื่อง สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้จัดทำเอกสาร "AI เพื่อพัฒนาการเรียนรู้" โดยศึกษาจากเอกสารของ UNESCO เรื่อง Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development และเอกสารของ European Commission เรื่อง The Impact of Artificial Intelligence on Learning, Teaching and Education เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนานโยบายด้านปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษาของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การนำ AI มาใช้ในระบบการศึกษาไทยยังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ทั้งด้านความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี ความรู้ความเข้าใจของบุคลากร การจัดการข้อมูลส่วนบุคคล และการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมและจริยธรรมไทย

3. การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับ AI ในการบริหารการศึกษา

การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารการศึกษาสามารถดำเนินการได้ใน 4 มิติ ซึ่งมีความสอดคล้องและเสริมกำลังกันอย่างเป็นระบบ ดังนี้

3.1 มิติด้านฉันทะกับวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์ด้วย AI (AI-Driven Strategic Vision)

ฉันทะในบริบทการบริหารการศึกษายุค AI หมายถึง การมีความพอใจและรักในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างแท้จริง โดยใช้ AI เป็นเครื่องมือในการสร้างวิสัยทัศน์ที่มีข้อมูลสนับสนุน (Data-Informed Vision) ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถใช้ระบบ AI ในการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่เกี่ยวกับแนวโน้มการศึกษา ความต้องการของตลาดแรงงาน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และปัจจัยแวดล้อมทางสังคม เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาองค์กรที่มีความแม่นยำและตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ฉันทะยังเป็นแรงจูงใจภายในที่ทำให้ผู้บริหารมุ่งมั่นพัฒนาตนเองในด้านทักษะดิจิทัลและความเข้าใจเกี่ยวกับ AI อย่างต่อเนื่อง

3.2 มิติด้านวิริยะกับการขับเคลื่อนองค์กรอัจฉริยะ (Intelligent Organization Mobilization)

วิริยะในมิตินี้สะท้อนถึงความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่องในการนำ AI มาใช้ขับเคลื่อนองค์กรทางการศึกษาให้เป็นองค์กรอัจฉริยะ (Smart Organization) ประกอบด้วย การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการบริหาร (MIS) ที่ใช้ AI ในการวิเคราะห์ข้อมูลอัตโนมัติ การปรับใช้ระบบการเรียนรู้แบบปรับตัว (Adaptive Learning System) ที่ออกแบบเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน การพัฒนาแพลตฟอร์มดิจิทัลสำหรับการบริหารงานบุคคล งบประมาณ และงานวิชาการ รวมถึงการฝึกอบรมบุคลากรให้มีทักษะในการใช้เทคโนโลยี AI อย่างมีประสิทธิภาพ ความเพียรพยายามนี้ต้องเป็นไปอย่างเป็นระบบ ค่อยเป็นค่อยไป มิใช่การเร่งรัดนำเทคโนโลยีมาใช้โดยขาดความพร้อม

3.3 มิติด้านจิตตะกับการมุ่งมั่นสู่เป้าหมายด้วยข้อมูล (Data-Driven Goal Commitment)

จิตตะเน้นการเอาใจใส่ใฝ่ต่อเป้าหมายขององค์กรอย่างแน่วแน่ โดยใช้ข้อมูลและการวิเคราะห์จาก AI เป็นตัวขับเคลื่อน ในมิตินี้ AI ช่วยให้ผู้บริหารสามารถติดตามความก้าวหน้าของเป้าหมายแบบเรียลไทม์ (Real-time Monitoring) วิเคราะห์ช่องว่างระหว่างผลการดำเนินงานกับเป้าหมาย (Gap Analysis) ระบุปัญหาและอุปสรรคในระยะเริ่มต้น (Early Warning System) และปรับแผนกลยุทธ์ตามสถานการณ์ได้อย่างทันท่วงที การมีจิตตะในการบริหารยุค AI จึงหมายถึงการมีสติในการใช้ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ ไม่พึ่งพา AI อย่างสุดโต่ง แต่ใช้ข้อมูลจาก AI ประกอบกับดุลยพินิจและประสบการณ์ของผู้บริหารในการตัดสินใจ

3.4 มิติด้านวิมังสากับการตรวจสอบและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Continuous Review and Improvement) วิมังสาเป็นหลักธรรมที่เน้นการพิจารณา ทบทวน และปรับปรุงด้วยปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการประกันคุณภาพการศึกษาและวงจรคุณภาพ PDCA (Plan-Do-Check-Act) ในยุค AI วิมังสาได้รับการสนับสนุนด้วยระบบการวิเคราะห์เชิงคาดการณ์ (Predictive Analytics) ที่ช่วยประเมินแนวโน้มผลลัพธ์ในอนาคต ระบบรายงานผลอัตโนมัติ (Automated Reporting) ที่ให้ข้อมูลเชิงลึกอย่างทันการณ์ แดชบอร์ด (Dashboard) สำหรับผู้บริหารที่แสดงตัวชี้วัดสำคัญ (KPIs) และระบบให้ข้อเสนอแนะแบบอัตโนมัติ (AI-Powered Recommendation) ที่ช่วยเสนอแนวทางปรับปรุงอย่างเป็นระบบ วิมังสาในยุค AI จึงเป็นการผสมผสานปัญญาของมนุษย์กับความสามารถในการประมวลผลของเครื่องจักร เพื่อให้การตรวจสอบและปรับปรุงมีความรอบด้าน ลึกซึ้ง และทันสมัย

ภาพที่ 1 การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับ AI ในการบริหารการศึกษา

4. พรหมวิหาร 4: กรอบจริยธรรมในการใช้ AI ในการศึกษา

การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการบริหารการศึกษาจำเป็นต้องมีกรอบจริยธรรมที่ชัดเจนเพื่อป้องกันผลกระทบเชิงลบที่อาจเกิดขึ้น หลักพรหมวิหาร 4 สามารถใช้เป็นกรอบจริยธรรมในการกำกับดูแลการใช้ AI ในการศึกษาได้อย่างสอดคล้องกับบริบทสังคมไทย ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การประยุกต์หลักพรหมวิหาร 4 เป็นกรอบจริยธรรม AI ในการศึกษา

หลักธรรม	หลักจริยธรรม AI	การประยุกต์ใช้ในการศึกษา	ตัวอย่างเชิงปฏิบัติ
เมตตา (Metta)	ความปรารถนาดี การออกแบบเพื่อทุกคน	ใช้AIด้วยความปรารถนาดี เพื่อประโยชน์สุขของผู้เรียนทุกคน	ระบบ AI ที่ออกแบบให้ทุกคนเข้าถึงได้ (Inclusive AI)
กรุณา (Karuna)	การลดความเหลื่อมล้ำ ความช่วยเหลือ	ใช้ AI ช่วยเหลือผู้เรียนที่ด้อยโอกาส และมีความต้องการพิเศษ	ระบบ AI ตรวจจับผู้เรียนที่เสี่ยงออกกลางคัน
มุทิตา (Mudita)	การส่งเสริมการเติบโต ความยินดี	ส่งเสริมให้ผู้เรียนและบุคลากรเติบโตจากการใช้ AI	แพลตฟอร์มเชิดชูความสำเร็จ ของผู้เรียน

อุเบกขา (Upekkha)	ความเป็นกลาง ความเป็นธรรม	ใช้ AI อย่างเป็นกลาง ตรวจสอบอคติ ปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล	ระบบตรวจสอบอคติทางอัลกอริทึม (Bias Audit)
--------------------------	------------------------------	---	--

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่า หลักพรหมวิหาร 4 สามารถเป็นกรอบจริยธรรมที่ครอบคลุมในการกำกับดูแลการใช้ AI ในการศึกษา โดยเมตตาเป็นหลักประกันว่าเทคโนโลยีจะถูกออกแบบและใช้งานเพื่อประโยชน์สุขของผู้เรียนอย่างแท้จริง กรุณาเป็นกลไกในการลดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลและช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส มุทิตาเป็นแรงเสริมในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความสำเร็จร่วมกัน และอุเบกขาเป็นหลักประกันความเป็นธรรมและความโปร่งใสในการใช้ AI

5. กรอบแนวคิด B-AI-Ed Model ต้นแบบการบริหารการศึกษาเชิงพุทธในยุค AI

จากการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีและหลักธรรมข้างต้น ผู้เขียนเสนอกรอบแนวคิด "B-AI-Ed Model" (Buddhist-AI-Education Model) เป็นต้นแบบการบริหารการศึกษาที่บูรณาการหลักพุทธธรรมกับเทคโนโลยี ปัญญาประดิษฐ์ มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ระดับ ดังนี้

5.1 ระดับรากฐาน (Foundation Level): หลักพุทธธรรมเป็นแกนกลาง

ระดับนี้ใช้หลักพุทธธรรมเป็นฐานรากของการบริหาร โดยมีอิทธิบาท 4 เป็นกลไกขับเคลื่อน และพรหมวิหาร 4 เป็นกรอบจริยธรรมกำกับ เสริมด้วยหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เป็นกรอบการพัฒนาบุคลากร ศीलในที่นี้หมายถึง กรอบกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับการใช้ AI (เช่น พ.ร.บ.คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562) สมาธิหมายถึง การมีสติและสมาธิในการตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ ไม่ถูกข้อมูลและเทคโนโลยีครอบงำ และปัญญาหมายถึง การพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ AI อย่างลุ่มลึกเพื่อใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาด

5.2 ระดับปฏิบัติการ (Operational Level): การบูรณาการ AI กับงานบริหาร 4 ด้าน

ระดับนี้นำ AI มาประยุกต์ใช้ในงานบริหารการศึกษา 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1) การบริหารงานวิชาการ: ใช้ AI ในการวิเคราะห์หลักสูตร ออกแบบการเรียนรู้เฉพาะบุคคล ประเมินผลอัตโนมัติ และพัฒนาสื่อการเรียนรู้อัจฉริยะ 2) การบริหารงานบุคคล: ใช้ AI ในการวิเคราะห์ความต้องการพัฒนาบุคลากร ออกแบบโปรแกรมฝึกอบรมเฉพาะบุคคล และประเมินผลการปฏิบัติงาน 3) การบริหารงบประมาณ: ใช้ AI ในการวิเคราะห์และจัดสรรงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ คาดการณ์ค่าใช้จ่าย และตรวจสอบความโปร่งใส และ 4) การบริหารทั่วไป ใช้ AI ในการจัดการระบบสารสนเทศ การสื่อสารองค์กร การบริการนักเรียนและผู้ปกครอง และการรักษาความปลอดภัย

5.3 ระดับผลลัพธ์ (Outcome Level): การศึกษาที่มีคุณภาพ คุณธรรม และทันสมัย

ระดับนี้คือเป้าหมายสุดท้ายของ B-AI-Ed Model คือ การสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพสูง (Quality) มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นแกนกลาง (Morality) และทันสมัยด้วยเทคโนโลยี (Modernity) ผลลัพธ์ที่คาดหวัง ได้แก่ ผู้เรียนมีทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ควบคู่กับคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนา บุคลากรทางการศึกษามีสมรรถนะทางดิจิทัลและมีจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู สถานศึกษาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่ใช้เทคโนโลยีอย่างชาญฉลาดและมีจริยธรรม และระบบการศึกษาโดยรวมสามารถแข่งขันในเวทีนานาชาติได้ ขณะที่ยังรักษาอัตลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมไทย

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิด B-AI-Ed Model ต้นแบบการบริหารการศึกษาเชิงพุทธในยุค AI

6. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากบทความ

บทความวิชาการนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่มีคุณค่าทางวิชาการและมีนัยสำคัญต่อการบริหารการศึกษาของไทย โดยสามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการศึกษาได้ดังนี้

6.1 กรอบแนวคิด B-AI-Ed Model (Buddhist-AI-Education Model)

องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญที่สุดของบทความนี้คือการนำเสนอกรอบแนวคิด "B-AI-Ed Model" ซึ่งเป็นต้นแบบการบริหารการศึกษาที่บูรณาการหลักพุทธธรรมกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์อย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรก โมเดลนี้ประกอบด้วย 3 ระดับที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ ระดับรากฐาน (Foundation Level) ที่ใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกนกลาง ระดับปฏิบัติการ (Operational Level) ที่บูรณาการ AI กับงานบริหาร 4 ด้าน และระดับผลลัพธ์ (Outcome Level) ที่มุ่งสู่การศึกษาที่มีคุณภาพ คุณธรรม และทันสมัย กรอบแนวคิดนี้แตกต่างจาก

โมเดลการบริหารการศึกษาทั่วไปตรงที่ไม่ได้มองเทคโนโลยี AI เป็นเพียงเครื่องมือที่แยกส่วนจากคุณค่าทางจิตวิญญาณ แต่ผสานเข้าเป็นเนื้อเดียวกันภายใต้กรอบพุทธธรรม จึงเป็นโมเดลที่มีทั้งมิติเทคโนโลยีและมิติจิตวิญญาณอย่างสมดุล

6.2 การค้นพบความสอดคล้องเชิงโครงสร้างระหว่างอิทธิบาท 4 กับวงจร AI-Driven Management

บทความนี้ค้นพบว่า หลักอิทธิบาท 4 มีความสอดคล้องเชิงโครงสร้าง (Structural Alignment) กับกระบวนการบริหารจัดการที่ขับเคลื่อนด้วย AI อย่างน่าสนใจ กล่าวคือ ฉันทะสอดคล้องกับขั้นตอนการกำหนดวิสัยทัศน์ด้วยข้อมูล (Data-Informed Visioning) วิริยะสอดคล้องกับขั้นตอนการขับเคลื่อนองค์กรอัจฉริยะ (Smart Organization Mobilization) จิตตะสอดคล้องกับการมุ่งมั่นสู่เป้าหมายผ่านการติดตามข้อมูลแบบเรียลไทม์ (Real-time Goal Tracking) และวิมังสาสอดคล้องกับระบบวิเคราะห์เชิงคาดการณ์และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Predictive Analytics and Continuous Improvement) ความสอดคล้องเชิงโครงสร้างนี้แสดงให้เห็นว่า หลักพุทธธรรมที่มีอายุกว่า 2,500 ปี มีความเป็นสากลและสามารถประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ท้าทายมุมมองแบบแยกส่วนที่มองว่าภูมิปัญญาตะวันออกกับเทคโนโลยีตะวันตกไม่อาจบูรณาการกันได้

6.3 การสร้างกรอบจริยธรรม AI ทางการศึกษาบนฐานพรหมวิหาร 4

บทความนี้นำเสนอการตีความหลักพรหมวิหาร 4 ในฐานะกรอบจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ (AI Ethics Framework) สำหรับการศึกษาโดยเฉพาะ ซึ่งแตกต่างจากกรอบจริยธรรม AI ตะวันตกที่เน้นหลักการนามธรรม เช่น Fairness, Accountability, Transparency (FAT) หรือ Responsible AI ของ UNESCO กรอบพรหมวิหาร 4 มีจุดเด่นที่การเน้น "เจตนาภายใน" ของผู้ใช้เทคโนโลยีมากกว่า "กลไกภายนอก" เพียงอย่างเดียว กล่าวคือ เมตตาเน้นเจตนาแห่งความปรารถนาดีในการออกแบบและใช้ AI กรุณาเน้นเจตนาแห่งการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสผ่าน AI มุทิตาเน้นเจตนาแห่งการส่งเสริมความสำเร็จของผู้อื่น และอุเบกขาเน้นเจตนาแห่งความเป็นกลางปราศจากอคติ การผนวกมิติ "เจตนาภายใน" เข้ากับ "กลไกภายนอก" นี้ ทำให้กรอบจริยธรรม AI เชิงพุทธมีความลุ่มลึกและครอบคลุมมากกว่ากรอบจริยธรรมที่เน้นเฉพาะกลไกทางเทคนิค จึงถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เสนอทางเลือกเชิงปรัชญาให้แก่วงการจริยธรรม AI ระดับสากล

6.4 แนวคิดไตรสิกขาดิจิทัล (Digital Tisikkha) สำหรับการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา

บทความนี้เสนอแนวคิด "ไตรสิกขาดิจิทัล" เป็นกรอบการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาในยุค AI ที่ตีความหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ในบริบทใหม่ โดย "ศีลดิจิทัล" หมายถึง การมีกรอบกฎหมาย จรรยาบรรณ และข้อปฏิบัติที่ชัดเจนในการใช้เทคโนโลยี AI ในการศึกษา (เช่น พ.ร.บ.คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล นโยบายการใช้ AI อย่างรับผิดชอบ) "สมาธิดิจิทัล" หมายถึง การมีสติ ความตั้งมั่น และวิจาร์ณญาณในการตัดสินใจท่ามกลางข้อมูลและเทคโนโลยีที่ท่วมท้น ไม่ถูกข้อมูลครอบงำหรือพึ่งพา AI จนเกินไป และ "ปัญญาดิจิทัล" หมายถึง ความรู้เท่าทันเทคโนโลยี (Digital Literacy) ความสามารถในการใช้ AI อย่างชาญฉลาดเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา และการพัฒนาทักษะใหม่อย่างต่อเนื่อง แนวคิดไตรสิกขาดิจิทัลนี้เป็น

องค์ความรู้ใหม่ที่เสนอกรอบการพัฒนาบุคลากรที่ครอบคลุมทั้งมิติความรู้ มิติทักษะ และมิติจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นสิ่งที่กรอบการพัฒนาสมรรถนะดิจิทัลแบบตะวันตกยังขาดอยู่

6.5 มิติความสัมพันธ์ระหว่างระบบบริหารแบบ PDCA กับอิทธิบาท 4 ในบริบท AI

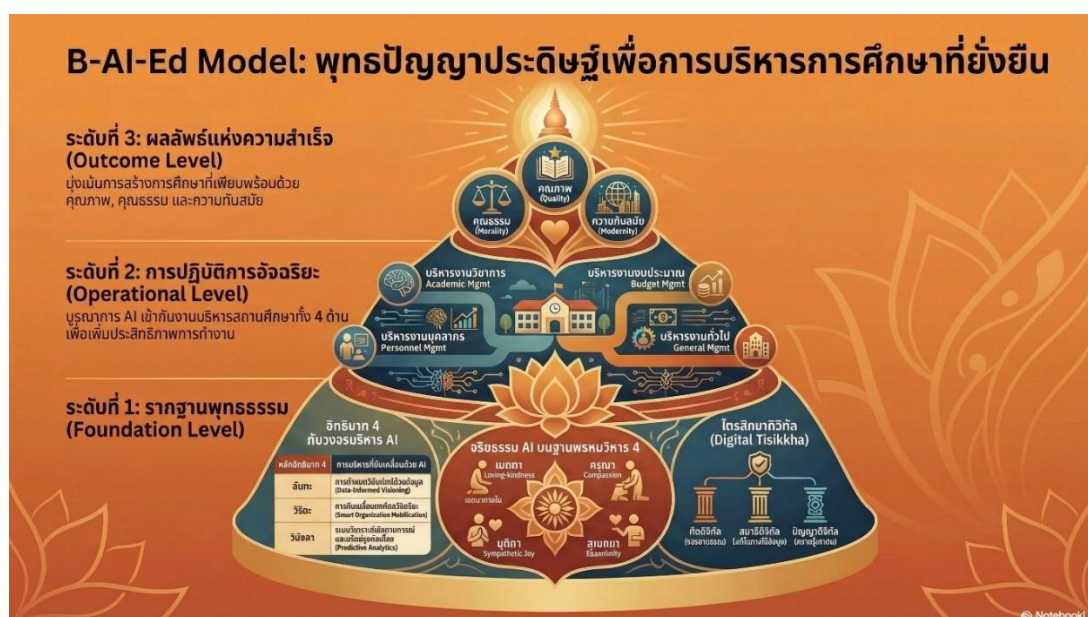
บทความนี้ค้นพบว่า วงจรคุณภาพ PDCA (Plan-Do-Check-Act) ซึ่งเป็นเครื่องมือการบริหารสมัยใหม่ มีความสอดคล้องเชิงเนื้อหา กับอิทธิบาท 4 ในระดับที่ลึกกว่าการเปรียบเทียบเชิงผิวเผิน กล่าวคือ ฉันทะ (Plan) ไม่ใช่เพียงการวางแผน แต่เป็นการวางแผนที่เกิดจากแรงบันดาลใจภายในและความรักในงาน วิริยะ (Do) ไม่ใช่เพียงการลงมือทำ แต่เป็นการทำด้วยความเพียรที่ไม่ย่อท้อ จิตตะ (Check) ไม่ใช่เพียงการตรวจสอบ แต่เป็นการตรวจสอบด้วยจิตใจที่มุ่งมั่นและไม่ทอดทิ้งเมื่อพบปัญหา และวิมังสา (Act) ไม่ใช่เพียงการปรับปรุง แต่เป็นการปรับปรุงด้วยปัญญาที่ไตร่ตรองอย่างรอบด้าน เมื่อผนวกกับศักยภาพของ AI ความสัมพันธ์นี้ยิ่งลึกซึ้งขึ้นเพราะ AI ทำให้ทุกขั้นตอนมีข้อมูลสนับสนุนที่แม่นยำ ขณะที่อิทธิบาท 4 ทำให้ทุกขั้นตอนมีคุณธรรมและจิตวิญญาณกำกับ องค์ความรู้ใหม่นี้แสดงให้เห็นว่า การบริหารคุณภาพที่แท้จริงในยุค AI ต้องมีทั้ง "เทคโนโลยี"(AI) "ระบบ" (PDCA) และ "จิตวิญญาณ" (อิทธิบาท 4) ทำงานร่วมกันเป็นองค์รวม

6.6 การนำเสนอ "จริยธรรม AI เชิงพุทธ" (Buddhist AI Ethics) ในฐานะทางเลือกเชิงอารยธรรม

ธรรม

องค์ความรู้ใหม่ประการสุดท้ายคือ การนำเสนอว่า จริยธรรม AI ไม่จำเป็นต้องตั้งอยู่บนฐานปรัชญาตะวันตกเพียงอย่างเดียว หลักพุทธธรรมสามารถเป็น "ทางเลือกเชิงอารยธรรม" (Civilizational Alternative) ในการสร้างกรอบจริยธรรม AI ที่มีมิติเฉพาะตัว ได้แก่ 1) การเน้นเจตนา (Cetana) ในฐานะแกนกลางของจริยธรรมซึ่งทำให้จริยธรรม AI ไม่ใช่เพียงชุดกฎเกณฑ์ภายนอก แต่เป็นคุณธรรมภายในของผู้พัฒนาและผู้ใช้ 2) หลักอนัตตาที่ท้าทายมุมมองที่มอง AI เป็น "ตัวตน" ที่มีเจตจำนงอิสระ ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของ AI อย่างถูกต้องว่าเป็นเครื่องมือที่เกิดจากเหตุปัจจัย 3) หลักปฏิจจสมุปบาท (อิทัปปัจจยตา) ที่ช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยระหว่าง AI กับผลกระทบทางสังคมอย่างเป็นระบบ และ 4) หลักมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) ที่เสนอแนวทางในการใช้ AI อย่างสมดุล ไม่ตกสุดโต่งทั้งฝ่ายปฏิเสธเทคโนโลยีและฝ่ายบูชาเทคโนโลยี องค์ความรู้ชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่า ประเทศไทยในฐานะประเทศพุทธศาสนามีศักยภาพที่จะนำเสนอ "เสียงเชิงอารยธรรม" ในเวทีโลกเกี่ยวกับจริยธรรม AI ที่แตกต่างและมีคุณค่า

องค์ความรู้ใหม่ทั้ง 6 ประการนี้ มีคุณค่าทางวิชาการในฐานะการสร้างสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาพุทธศาสนากับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งไม่เพียงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบบริหารการศึกษาของไทยเท่านั้น แต่ยังมีศักยภาพที่จะเป็นข้อเสนอทางปัญญาจากอารยธรรมพุทธสู่เวทีวิชาการระดับนานาชาติในประเด็นจริยธรรม AI และการพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 3 โมเดลองค์ความรู้ใหม่

7. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้างต้น ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการพัฒนาระบบบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมในยุค AI ดังนี้

7.1 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานระดับนโยบาย

กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ชาติด้านการใช้ AI ในการศึกษาที่บูรณาการหลักพุทธธรรมอย่างเป็นรูปธรรม จัดทำแผนปฏิบัติการและจัดสรรงบประมาณ สนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีในสถานศึกษาทั่วประเทศ พัฒนารอบจริยธรรมการใช้ AI ในการศึกษาที่มีหลักพหุวัฒนธรรม 4 เป็นแกนกลาง และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันอุดมศึกษา สถาบันทางศาสนา และภาคเอกชนในการวิจัยและพัฒนา AI สำหรับการศึกษา

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับสถานศึกษา

สถานศึกษาควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์การเปลี่ยนผ่านสู่ดิจิทัลที่บูรณาการหลักอริยบท 4 เป็นกรอบการดำเนินงาน พัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านทักษะดิจิทัลและความรู้เกี่ยวกับ AI อย่างต่อเนื่อง สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดรับเทคโนโลยีใหม่ขณะเดียวกันยึดมั่นในหลักจริยธรรม จัดตั้งคณะกรรมการจริยธรรม AI ในสถานศึกษาเพื่อกำกับดูแลการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และส่งเสริมการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) เกี่ยวกับการใช้ AI ในการบริหารและการจัดการเรียนการสอน

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

ควรมีการวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical Research) เพื่อทดสอบประสิทธิผลของ B-AI-Ed Model ในบริบทสถานศึกษาจริง ศึกษาเปรียบเทียบการบริหารการศึกษาด้วย AI ในหลากหลายบริบททางวัฒนธรรม พัฒนาตัวชี้วัดและเครื่องมือประเมินผลการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับ AI ในการบริหารการศึกษา และศึกษาผลกระทบระยะยาวของการใช้ AI ต่อคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาของผู้เรียนในมิติคุณธรรมจริยธรรม

8.บทสรุป

การพัฒนาระบบบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมในยุค AI เป็นการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมของพระพุทธศาสนากับเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างสมดุลและลงตัว หลักกฏอริยาบท 4 เป็นกรอบการบริหารที่ขับเคลื่อนด้วยฉันทะ (วิสัยทัศน์) วิริยะ (การลงมือปฏิบัติ) จิตตะ (ความมุ่งมั่น) และวิมังสา (การตรวจสอบปรับปรุง) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการบริหารสมัยใหม่และวงจรคุณภาพ PDCA เมื่อผนวกกับศักยภาพของ AI ในการวิเคราะห์ข้อมูล คาดการณ์แนวโน้ม และสนับสนุนการตัดสินใจ ทำให้การบริหารการศึกษามีความแม่นยำ รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในขณะเดียวกัน หลักพรหมวิหาร 4 เป็นกรอบจริยธรรมที่ช่วยให้การใช้ AI ในการศึกษาเป็นไปด้วยความเมตตา (ปรารภนาดี) กรุณา (ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส) มุทิตา (ส่งเสริมความสำเร็จ) และอุเบกขา (ความเป็นกลาง) ซึ่งเป็นหลักประกันว่าเทคโนโลยีจะรับใช้มนุษย์ มิใช่มนุษย์รับใช้เทคโนโลยี กรอบแนวคิด B-AI-Ed Model ที่นำเสนอในบทความนี้ เป็นความพยายามในการสร้างต้นแบบการบริหารการศึกษาที่มีเอกลักษณ์เชิงพุทธ (Buddhist Identity) ในยุคดิจิทัล ซึ่งสามารถเป็นแนวทางให้สถานศึกษาในประเทศไทยนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาระบบบริหารการศึกษาให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และทันสมัย เพื่อผลิตบุคลากรที่มีทั้งความรู้ ทักษะ และจิตวิญญาณที่ดีงาม พร้อมเป็นพลเมืองที่มีคุณค่าของสังคมไทยและสังคมโลกในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2565). *แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565-2570)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 54). กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). *AI เพื่อพัฒนาการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). *แนวทางการนำ AI มาใช้ในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- Holmes, W., Bialik, M. & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Boston: Center for Curriculum Redesign.

- Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M. & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education*. London: Pearson.
- Selwyn, N. (2019). *Should Robots Replace Teachers? AI and the Future of Education*. Cambridge: Polity Press.
- UNESCO. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities for Sustainable Development*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2021). *AI and Education: Guidance for Policy-makers*. Paris: UNESCO.
- Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M. & Gouverneur, F. (2019). *Systematic Review of Research on Artificial Intelligence Applications in Higher Education: Where Are the Educators?*. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 1-27.